

मनोधैर्य योजनेअंतर्गत जिल्हा स्तरावर
मनोधैर्य टीम (District Trauma Team) गठीत
करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण-२०१३/प्र.क्र.४०१/का-२,

नवीन प्रशासकीय इमारत, ३रा मजला,

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.

तारीख: २६ ऑगस्ट, २०१४.

वाचा :- महिला व बाल विकास विभाग, शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०११/प्र.क्र.६/का-२,
दि.२१.१०.२०१३.

शासन निर्णय :-

बलात्कार / बालकांवरील लैंगिक अत्याचार यामध्ये पिडित महिला व बालकांना अर्थसहाय्य व पुनर्वसनासाठी मनोधैर्य ही योजना राज्यात शासन निर्णय, दिनांक २१.१०.२०१३ अन्वये दिनांक २.१०.२०१३ पासून घडलेल्या घटनांसाठी अंमलात आली आहे. या योजनेअंतर्गत बलात्कार / बालकांवरील लैंगिक अत्याचार यामधील पिडित महिला व बालक यांना तातडीने आधार मिळण्यासाठी व मानसिक आघातातून बाहेर पडण्यासाठी सहाय्य करण्याच्या हेतूने प्रत्येक जिल्ह्यात मनोधैर्य टीम (District Trauma Team) गठीत करण्याबाबत स्वतंत्रपणे सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात येतील, असे उपरोक्त शासन निर्णयात नमूद केले आहे. त्याअनुषंगाने बलात्कार / बालकांवरील लैंगिक अत्याचार यामध्ये पिडित महिला व बालकांना तातडीने आधार मिळण्यासाठी व त्यांना मानसिक आघातातून बाहेर काढण्यासाठी सहाय्य करण्याच्या हेतूने प्रत्येक जिल्ह्यात खालीलप्रमाणे प्रशिक्षित अधिकारी आणि कर्मचारी यांची मनोधैर्य टीम (District Trauma Team) गठीत करण्यात येत आहे.

- १) पोलीस स्टेशन मधील पोलीस अधिकारी,
- २) सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या अखत्यारितील जिल्हा आणि तालुका स्तरावरील जिल्हा रुग्णालय, ग्रामीण रुग्णालय आणि प्राथमिक आरोग्य केंद्रातील वैद्यकीय अधिकारी, मानसोपचार तज्ञ आणि नर्स,

३) जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांच्या अखत्यारीतील सर्व संरक्षण अधिकारी, बाल परिविक्षा अधिकारी, जिल्हा बाल संरक्षण अधिकारी,

२. बलात्कार / बालकांवरील लैंगिक अत्याचार इ. घटनानंतर संबंधीत महिला व बालक यथास्थिती त्यांचे कुटुंबिय हे जाब-जबाब देण्याच्या मनःस्थितीत नसतात. सदर घटना घडल्यानंतर त्यांना त्या आघातातून बाहेर काढण्यासाठी, त्यांचे जाब-जबाब केंव्हा व कसे नोंदविणे, त्यासंदर्भात आवश्यक तो तपास करणे, त्यांची वैद्यकीय तपासणी करणे, त्याचप्रमाणे सदर घटनेबाबत आवश्यक परिस्थितीजन्य पुरावा तसेच त्यांना शेवटपर्यंत सहाय्य करणे इत्यादीसाठी प्रशिक्षित अधिकारी / कर्मचारी असणे आवश्यक आहे. त्याअनुषंगाने वरील प्रमाणे जिल्ह्यामधील मनोदैर्य टीम (District Trauma Team) मधील पोलीस अधिकारी, वैद्यकीय अधिकारी, मानसोपचार तज्ञ, नर्स, संरक्षण अधिकारी, बाल परिविक्षा अधिकारी, जिल्हा बाल संरक्षण अधिकारी यांना विशिष्ट प्रकारचे प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. त्याअनुषंगाने प्रत्येक पोलीस स्टेशनमधील किमान ५०% पोलीस अधिकारी, सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या अखत्यारीतील प्रत्येक जिल्हा रुग्णालयातील ग्रामीण रुग्णालय आणि प्राथमिक आरोग्य केंद्रातील किमान ५०% , वैद्यकीय अधिकारी, मानसोपचार तज्ञ आणि नर्स त्याचप्रमाणे महिला व बाल विकास विभागातील सर्व संरक्षण अधिकारी, बाल परिविक्षा अधिकारी, जिल्हा बाल संरक्षण अधिकारी यांना टप्प्या टप्प्यात आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे यांच्याकडे असलेल्या राहत कक्षाच्या सहकार्याने व तज्ञ साधन व्यक्ती यांच्यामार्फत प्रशिक्षित करण्यात येईल. याशिवाय जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी त्यांच्या जिल्ह्यात इच्छुक मानसेवी (Voluntary) काम करणाऱ्या मानसोपचार तज्ञ / मतिमंद व्यक्तीसाठीचे मानसोपचार तज्ञ (Psychiatrist) / मानसिक धक्क्यातून बाहेर काढण्यासाठी विशेष प्रशिक्षण घेतलेले वैद्यकीय अधिकारी, Trauma Counselor यांची यादी बनवून ठेवतील, घटनांची बातमी मिळताच वरील प्रशिक्षित अधिकारी यांच्यामार्फत संवेदनशीलपणे प्रकरणे हाताळण्यात येतील.

३. पोलीस विभागातील तपास पोलीस अधिकाऱ्यांच्या प्रशिक्षणासंबंधात संबंधीत जिल्ह्यातील पोलीस अधीक्षक / संबंधीत पोलीस उपआयुक्त यांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील पोलीस तपास अधिकाऱ्यांची यादी प्रशिक्षण देण्यासाठी संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांच्याकडे १५ दिवसांच्या आंत पाठवावी. त्याचप्रमाणे सार्वजनिक आरोग्य विभागातील संबंधीत जिल्हा शल्य चिकित्सक यांनी त्यांच्या जिल्ह्यातील प्रशिक्षणासाठी निवड केलेले संबंधीत वैद्यकीय अधिकारी, मानसोपचार तज्ञ आणि नर्स यांची यादी संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांच्याकडे १५ दिवसांच्या आंत

पाठवावी. जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांनी त्यांच्या जिल्ह्यातील पोलीस विभाग, सार्वजनिक आरोग्य विभाग आणि त्या जिल्ह्यातील महिला व बाल विकास विभागाच्या अधिपत्त्याखालील प्रशिक्षण देण्यासाठी निवड केलेल्या अधिकारी / कर्मचारी यांची यादी १५ दिवसांच्या आत आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे यांचेकडे पाठवावी. आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे यांच्याकडे असलेल्या राहत कक्षाच्या सहकार्याने व तज्ञ साधन व्यक्ती यांच्यामार्फत त्यांच्याकडे प्राप्त होणाऱ्या माहितीनुसार अधिकारी / कर्मचारी यांच्यासाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम आखून, दोन महिन्यांच्या आत प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविण्यात यावा. प्रशिक्षण देताना ज्या जिल्ह्यात वरील प्रकरणांची संख्या जास्त आहे, अशा जिल्ह्यातील अधिकाऱ्यांना / कर्मचाऱ्यांना प्राधान्याने प्रशिक्षण देण्यात यावे. आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे यांच्याकडे असलेल्या राहत कक्षाच्या सहकार्याने याबाबतचा प्रशिक्षण कार्यक्रम (Training Modules) तयार करण्यात येईल. प्रशिक्षण पूर्ण झाल्यावर प्रशिक्षित अधिकारी / कर्मचाऱ्यांची यादी शासनाच्या संकेतस्थळावर प्रसिध्द करण्यात यावी. प्रशिक्षण दिलेल्या अधिकारी / कर्मचारी यांना आयुक्त, महिला व बाल विकास यांचेमार्फत प्रमाणपत्र आणि मनोधैर्य टीम (District Trauma Team) चे सदस्य असल्याचे ओळखपत्र व Badge देण्यात येईल.

४. बलात्कार / बालकांवरील लैंगिक अत्याचार इ. घटनांची माहिती मिळाल्यानंतर, सदर प्रकरण हाताळण्यासाठी पोलीस स्टेशन / जिल्हा रुग्णालय / ग्रामीण रुग्णालय / प्राथमिक आरोग्य केंद्र आणि जिल्हा महिला व बाल विकास कार्यालयातील कामावर असणाऱ्या अधिकाऱ्यांपैकी प्राधान्याने मनोधैर्य टीमचे अधिकारी / कर्मचारी यांना पाठविण्याची जबाबदारी संबंधित जिल्ह्यातील पोलीस अधीक्षक / पोलीस उपआयुक्त, जिल्हा शल्य चिकित्सक, जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांची राहिल. घटनांची बातमी मिळताच वरील प्रशिक्षित अधिकारी यांच्यामार्फत संवेदनशीलपणे प्रकरणे हाताळण्यात येतील. या संदर्भात मनोधैर्य टीम मधील प्रशिक्षित सदस्यांच्या कर्तव्य व जबाबदाऱ्यांबाबतच्या मार्गदर्शक पुस्तिका (SOP) संबंधितांना आयुक्त, महिला व बाल विकास, पुणे यांच्याकडे असलेल्या राहत कक्षामार्फत पुरविण्यात येतील. ज्या अधिकाऱ्यांना / कर्मचाऱ्यांना वरीलप्रमाणे प्रशिक्षण दिलेले नाही, अशा अधिकारी / कर्मचारी यांना सदर प्रकरणी पिडित महिला व बालक यांची भेट घेण्यासाठी शक्यतो पाठवून नये. त्या जिल्ह्यातील घडलेल्या घटनांचा सविस्तर तपशिल आणि वरीलप्रमाणे मनोधैर्य टीममधील सदस्यांनी केलेल्या कार्यवाहीबाबतची माहिती घेण्याची जबाबदारी ही जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांच्यावर राहिल.

५. सदर मनोधैर्य टीममधील सदस्यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी येणाऱ्या खर्चापैकी POCSO कायद्यांतर्गत येणाऱ्या कामाच्या प्रशिक्षणासाठी येणाऱ्या खर्चासाठी “ २२३५-सामाजिक सुरक्षा व कल्याण, (००)(०१) एकात्मिक बालसंरक्षण योजना (२२३५-ए-९९९)” या लेखाशिर्षातून खर्च करण्यात यावा. तसेच याशिवाय अन्य बाबींवरील येणारा प्रशिक्षणाचा खर्च २२३५-सामाजिक सुरक्षा व कल्याण, ०२-समाजकल्याण, सामाजिक आधार, (१)(५) जनजागृती, प्रसिध्दी, प्रशिक्षण आणि मुल्यमापन (२२३५-ए-९०१), २० इतर प्रशासकीय खर्च, योजनांतर्गत योजना, मागणी क्र.एक्स-१ या लेखाशिर्षाखालील सन २०१४-१५ या आर्थिक वर्षातील उपलब्ध तरतूदीतून भागविण्यात यावा. तत्पूर्वी त्याबाबत शासन मान्यता घेण्यात यावी.

६. सदर शासन निर्णय सार्वजनिक आरोग्य विभाग आणि गृह विभाग यांच्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१४०८२६१४४९४४८५३० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(म.बा. हजारी)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रत,

- १) मा.राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
- २) मा.मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) मा.उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ४) मा.मंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ५) मा.राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

- ६) मा.सर्व मंत्री / राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ७) मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
- ८) सर्व अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, मंत्रालयीन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

मा.महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचनालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

२. सदर शासन निर्णयास यथोचित प्रसिध्दी द्यावी.

मा.पोलीस महासंचालक, पोलीस मुख्यालय, मुंबई.

२. वरील शासन निर्णय राज्यातील सर्व पोलीस स्टेशन आणि पोलीस अधिकारी यांच्या निदर्शनास आणण्याबाबत कार्यवाही करावी.

महाप्रबंधक, मा.उच्च न्यायालय, मुंबई.

प्रबंधक, मा.उच्च न्यायालय, मुंबई / नागपूर / औरंगाबाद.

विशेष पोलीस महानिरिक्षक, महिला अत्याचार प्रतिबंधक कक्ष, पोलीस मुख्यालय, मुंबई.

सर्व निबंधक, उच्च न्यायालय खंडपीठ, नागपूर / औरंगाबाद.

सर्व जिल्हा न्यायाधीश / जिल्हा न्यायालय (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)

सर्व निवासी उप जिल्हाधिकारी, (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)

सचिव, महाराष्ट्र राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोग, वरली, मुंबई.

आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

२. वरील शासन निर्णय महिला व बाल विकास विभागांतर्गत सर्व क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणावा.

सदस्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य महिला आयोग, म्हाडाभवन, वांद्रे (पूर्व), मुंबई.

व्यवस्थापकीय संचालक, महिला आर्थिक विकास महामंडळ, मुंबई.

आरोग्य संचालक, आरोग्य संचालनालय, आरोग्य भवन, मुंबई.

२. वरील शासन निर्णय सार्वजनिक आरोग्य विभागांतर्गत सर्व संबंधीत अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणावा.

महालेखापाल — ½, (लेखा व अनुज्ञेयता) / (लेखा परिक्षा), मुंबई / नागपूर.

सर्व विभागीय आयुक्त, महिला व बाल विकास,
सर्व जिल्हा न्यायाधीश (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
सर्व जिल्हाधिकारी (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
सर्व पोलीस आयुक्त (शहरी) (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
सर्व पोलीस अधीक्षक (ग्रामीण) (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
सर्व विभागीय उप आयुक्त, महिला व बाल विकास (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
सर्व जिल्हा शल्य चिकित्सक (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
अधिष्ठाता, सर.जे.जे.रुग्णालय, मुंबई.
अधिष्ठाता, कामा रुग्णालय, मुंबई.
जिल्हा सरकारी वकील (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
सचिव, महाराष्ट्र राज्य समाजकल्याण सल्लागार बोर्ड, मुंबई.
सर्व जिल्हा सरकारी वकील / सरकारी अभियोक्ता, उच्च न्यायालय, मुंबई खंडपीठ, नागपूर /
औरंगाबाद.
सर्व बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (संबंधीत जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेमार्फत)
अधिदान व लेखा अधिकारी मुंबई शहर / मुंबई उपनगर.
वरिष्ठ जिल्हा कोषागार अधिकारी, पुणे.
सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
नियोजन विभाग (का-१४७२ /कार्यासन-१४११)
सर्व जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी,
वित्त विभाग (व्यय-६)/अर्थसंकल्प-७, मंत्रालय, मुंबई.
अवर सचिव, अर्थसंकल्प, महिला व बाल विकास, मंत्रालय, मुंबई.
सर्व उप सचिव / अवर सचिव / कक्ष अधिकारी, महिला व बाल विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
निवड नस्ती, का-२